Sámediggi
Sámedigge
Saemiedigkie
Sametinget

LÄGESRAPPORT

De samiska språken i Sverige 2012

© Samiskt språkcentrum, Sametinget i Sverige 2013.

Omslagsbild: Från Sáminuorras samnordiska årsmöte i Rakkasorda/Björkliden i maj 2012. Samiskt språkcentrums vykortsaktion där ungdomarna fick skicka vykorten med enbart samiska ortnamn som postadress. Vykorten har motiv från Samiskt språkcentrums graffitiworkshop i mars 2012 under Samiska veckan i Ubmeje/Umeå, ungdomsprojektet ”Åjllastit – graffiti på samiska!”. *Åjllastit* är umesamiska för att ha roligt, ha fest. Foto: Anders Östergren.

Innehåll

Inledning ... 4
Införande av språknämnd ... 5
Indikatorer och statistik ... 5
Institutioner och ideella krafter ... 5
Utbildningssituationen ... 7
Samiska på universitet ... 8
Samernas utbildningscentrum ... 10
Bokenskolans samiska program ... 11
Sameskolan – Sameskolstyrelsen ... 11
Distans-/fjärrundervisning ... 12
Starka modeller för språkinlärning ... 13
Språkbad i skolan ... 13
Barn – föräldrar ... 13
Alfabetisering ... 14
Språkteknologi ... 14
Samiska läromedel producerade i Sverige ... 14
Ungdomar i den språkliga revitaliseringen ... 15
Ungdomar i förvaltningskommunerna ... 15
Regioner ... 16
De samiska språken i Sverige ... 17
Ovärderliga kunskaper hos den äldre generationen ... 17
Språkspärr - Jag tar tillbaka mitt språk ... 17
Språket utanför det traditionellt samiska området ... 19
Radiosändningar på samiska 2012 ... 19
Nordsamiska ... 20
Lulesamiska ... 20
Pite- och umesamiska ... 21
Sydsamiska ... 22
Avslutande kommentarer ... 23

Inledning

I denna tredje lägesrapport som Samiskt språkcentrum sammanställt beskrivs situationen för de samiska språken i Sverige med tonvikt på vad som hänt sedan den föregående lägesrapporten 2011. Sametinget redovisar årligen verksamheten inom minoritetsuppdraget till arbetsmarknadsdepartementet. Det är Sametingets nyupprättade språknämnd som är ansvarig för Sametingets språkarbete och som fastställer politiska prioriteringar.

Det samiska språket utgör för många samer en viktig del av självkänslan. Det är en betydelsefull del av den egna identiteten och en symbol för kulturarvet. För en del är samiskan modersmålet - det språk som dagligen används i hemmet. En stor del av den traditionella kunskapen finns också bibehållen just i språket. Bevarandet och förmedlandet av språket till nästa generation är därför angeläget. - Ett levande språk talas av barn medan ett hotat språk talas av främst äldre, säger Mikael Vinka vid Umeå universitet. Fortfarande avlider fler talare av samiska, än det föds i Sverige.

Det finns idag ett stort behov av åtgärder som gör barnen samisktalande även utanför hemmet. En av nyckelfaktorerna är samiska förskolor med tillräckliga språkresurser som ger barnen grundläggande kunskaper i samiska. Där har de nya förvaltningskommunerna ett stort ansvar. Det är ett problem att styrdokument som berör förskolorna är motstridiga. Enligt förskolans läroplan ska barnen lära sig svenska och enligt minoritetsspråklagen har barnen rätt till förskoleverksamhet där hela eller delar bedrivs på samiska. Fortfarande upplever många föräldrar att de motarbetas när de vill att samiskspråkiga arenor skapas på förskolorna. De samisktalande föräldrar som själva vuxit upp med språket i sitt föräldrahem och nu ger sina barn det samiska språket som en gåva är oerhört värdefulla. Ur revitaliseringssynpunkt får man inte glömma bort att även de föräldrarna behöver stöd. En annan viktig faktor för att revitalisera samiskan, är att hela utbildningsvägen ända upp till universitetet fungerar.

Sametinget är i sitt mediepolitiska handlingsprogram kritiskt till att det finns så få sändningar för barn i radio och TV på de samiska språken. På SVT sänds ett 15 minuter långt barnprogram på nordsamiska en gång i veckan. Utbildningsradion (UR) är även en betydande och viktig producent av barnprogram på nordsamiska. När det gäller syd- och lulesamiska är det Utbildningsradion som är den största producenten av barnprogram. Det framställs idag väldigt få skönlitterära texter, ordböcker och läromedel på svensk sida av Sápmi.

Samiskt språkcentrum har behov av att finna metoder för att mäta utvecklingen av språken, utifrån faktorerna som enligt UNESCO indikerar ett språks vitalitet. Metoderna är inte fullt utvecklade ännu. Vi har bara kommit en bit på vägen för hur samarbetet med de viktigaste institutionerna för rapporteringen ska ske. Språkstatistik och utvecklande av bättre indikatorer är ett prioriterat område för verksamhetsåret 2013.

Inga Marja Steinfjell & Ingegerd Vannar

Arbetsledare Samiskt språkcentrum

Införande av språknämnd

Sametinget ska leda det samiska språkarbetet och fastställa mål. Detta ansvar utövar Sametinget genom tillsättandet av en språknämnd med fem ledamöter. Språknämnden har en central roll med att arbeta fram en ny språkpolitisk handlingsplan, anpassat till dagens politiska situation. För Sametingets språkarbete är införandet av en språknämnd en positiv förändring med en bättre dialog och prioriteringar inom ämnet som breddar språkarbetet.

Indikatorer och statistik

För att göra politiska prioriteringar utifrån det samiska samhällets behov och förhållanden måste en säkrare bedömning av språksituationerna aktualiseras. För att Samiskt språkcentrum på bästa sätt ska kunna prioritera insatser är en nollmätning av situationen för de samiska språken i Sverige önskvärd. I april 2012 höll Samiskt språkcentrum ett arbetsseminarium om språkstatistik. Där presenterades vad som sker i Sverige samt i de andra nordiska länderna vad gäller statistik över språk och demografi. Möjligheterna för att utveckla detta i Sverige diskuterades också. Sametingets språknämnd har tagit ett beslut att prioritera språkstatistik i verksamhetsplaneringen för 2013[1] för att stärka rapporteringen och bättre kunna analysera effekterna av minoritetsreformen.

I Norge genomfördes under 2012 en ny samisk språkundersökning. Den norska språkundersökningen utgick från Sametingets röstlängd.

”Detta inititativ måste ses i skenet av den osäkerhet som råder om den faktiska språksituationen och hur det försvårar såväl prioriteringar av åtgärder för hur de här språkens ställning kan stärkas som värderingar av hur enskilda åtgärder bäst kan genomföras”[2].

Institutioner och ideella krafter

Samiskt språkcentrum delar inte ut medel till språkprojekt. Den delen av minoritetsspråksreformen ligger under *Institutet för språk och folkminnen (SOFI*) . Däremot ger Sametingets kulturnämnd bidrag även till språkprojekt. För att få en bild av behov och språksituationer har Samiskt språkcentrum gjort en analys av ansökningarna till samiska språkprojekt både till SOFI och till Sametingets kulturnämnd. Under 2012 inkom 19 ansökningar till SOFI varav tio beviljades medel. Till Sametingets kulturnämnd inkom 16 stycken ansökningar, varav fem beviljades medel. Av ansökningarna till både SOFI och Sametingets kulturnämnd var det tre ansökningar som sökte stöd från båda instanserna.

Kartan över antalet ansökningar inom språk (Figur 1) visar att de flesta ansökningarna (22 %) under 2010-2012 kommit från Jokkmokks kommun. En förklaring till detta kan vara att många samiska

[1] Sametinget, Språknämnden (2012). Sammanträdesprotokoll, 2012:3 §§17-33, §26

[2] Solstad, K. J. (red), Á. M. Varsi Balto, V. Nygaard, E. Josefsen, M. Solstad. (2012). Samisk språkundersøkelse. NF-rapport nr. 7/2012,11, 224 sidor. Norge.

institutioner finns där. Dessutom har Jokkmokk två samiska språk inom området. Från Jämtland har stiftelsen *Gaaltije* sökt och beviljats bidrag årligen från SOFI för olika projekt. Cirka 18 % av ansökningarna till SOFI åren 2010-2012 är för projekt som inkluderar umesamiska språket. Inga ansökningar har kommit in från Västernorrlands eller Dalarnas län. I Dalarnas län finns en förvaltningskommun, Älvdalen. Från Stockholms- och Skåneområdet har det inkommit ansökningar och det visar på att det språkliga engagemanget också finns utanför det traditionella samiska området.

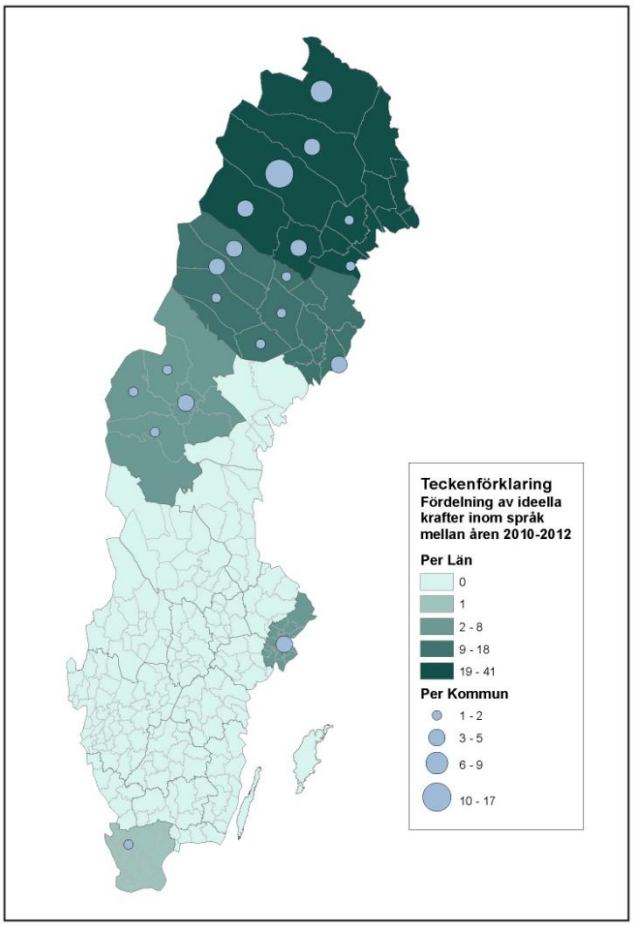

Figur 1. *Karta över ansökningar inkomna till Institutet för språk och folkminnen, SOFI, för språkprojekt 2012 läns- och kommunvis.*

När det gäller ansökningarna till Sametingets kulturnämnd har nämnden prioriterat barnkultur genom stöd till samiska föräldranätverket, barnteater och översättning av barnbok. Förutom det beviljades medel till översättning av teaterpjäs och till en lulesamisk verbhandbok. Det finns ännu ansökningar till Sametingets kulturnämnd där sökaren enbart söker finansiering från nämnden. Detta kan bero på att kännedomen om SOFIs projektmedel till nationella minoritetsspråk inte är så utbredd som önskat. De ideella krafterna har varit och är alltjämt mycket viktiga, kanske helt avgörande, för revitalisering av samiskan och andra minoritetsspråk. Revitaliseringsarbetet är beroende av enskilda som oförtrutet jobbar på i sin övertygelse om att språken är värdefulla och viktiga att överföra till kommande generationer.

Det har inte utförts någon utvärdering av hur effekterna av ideella arbetet ser ut. Samiskt språkcentrum konstaterar att utifrån de ansökningar som inkommit till SOFI kan man se att många

aktörer återkommer varje år med ansökan om medel för språkprojekt. Kartan visar även var det inte varit ideell verksamhet utifrån ansökningar som inkommit. Frågan är om det är för att förvaltningskommunerna tar ett större ansvar för olika aktiviteter på dessa platser? Eller finns inte engagemanget på samma sätt i de områdena?

Ansökningarna till SOFI visar en tydlig trend att språkbad föredras som metod för att öka användningen av samiska. För att inspirera och stödja ideella projekt där inte alltid formell kompetens i lingvistik eller pedagogik finns, ser Samiskt språkcentrum ett behov att sammanställa erfarenheter av språkbadsprojekt. Det finns även behov av att definiera begrepp som ”språkbad” med mera, och att sammanställa vilka resurser som behövs för att genomföra sådana arrangemang. Detta kan bidra till att höja kvaliteten på och effekten av framtida arrangemang.

Utbildningssituationen

Rättigheten till sitt språk finns nu fastslagen i lag *(Språklag SFS 2009:600, Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk SFS 2009:724)*. Viljan och intresset att läsa samiska i skolan finns, det förstår vi av de kontakter som Samiskt språkcentrum har med föräldrar och kommuner. Det finns en frustration i det samiska samhället över att utbildningssystemet inte utvecklats i samklang med den minoritetspolitiska reformen. Det medför att medvetenhet, sakkunskap och engagemang ofta saknas hos beslutsfattare för att stödja, utveckla och bevara samiska som ett urfolksspråk och ett nationellt minoritetsspråk. Det finns brister på alla nivåer från förskolan till universitetet. Alltför många exempel finns på att elever inte får den undervisning de har rätt till. Brist på samiska pedagoger och läromedel, samt motsägelsefulla lagar, försvårar situationen. Läroplanen för förskolan går i vissa fall emot intentionerna i minoritetslagen. Modersmålsundervisningen finns främst till för svenska språket och medför inte automatiskt goda förutsättningar för revitalisering. Några kommuner har dessutom börjat åberopa krav på förkunskaper i ämnet modersmål.

I samtal med äldre ungdomar kring språk kommer man ofta in på den bristande utbildningen i samiska som dessa i efterhand upplever att de fått. Här följer några exempel på olika problem med samiskundervisningen:

”Jag vågade inte ens begära samiska när jag gick på högstadiet, det var så mycket tjafs i kommunen då så det kändes som att jag ändå inte skulle få det.”

”Man måste vara väldigt stark om inte föräldrarna anser att språket är viktigt - föräldrarnas attityd är viktig eftersom de ofta måste kämpa för att barnen ska få läsa språket i skolan.”

”Vi måste få bättre tider för samiskan i skolan, högre prioritet. Man ska inte behöva sitta på lunchrasten i en skrubb eller på kvällstid.”

Samiska på universitet

Det finns två universitet där man kan läsa de samiska språken på högre nivå i Sverige: Uppsala Universitet och Umeå universitet. I Sverige finns i dagsläget ingen möjlighet att läsa samiska på helfart, utan alla kurser ges på halvfart. Studietiden upp till D-nivå med halvfart är fyra år jämfört med heltidsstudier på två år.

Universiteten finansieras genom att de får ersättning för studenter enligt följande:

A. Registreringspeng: en mindre ersättning för varje student som registreras på en kurs.
B. Resterande ersättning erhålls från utbildningsdepartementet när studenten har klarat av samtliga studiepoäng för kursen.
C. Om en student är registrerad på en kurs, men inte fullgör några poäng, kan universitetet bli skyldigt att återbetala registreringspengen till utbildningsdepartementet.

Umeå universitet har fått i uppdrag att erbjuda en ämneslärarutbildning för lärare i samiska. Tyvärr finns inga konkreta planer på motsvarande utbildning för grundskollärare klass 1-6.

Vid institutionen för samiska språkstudier vid Umeå universitet fördelas anställningarna enligt följande: En lektor lingvistik (100 %), en adjunkt nordsamiska (100 %), en adjunkt lulesamiska (50 %), en adjunkt sydsamiska (50 %). Därutöver har institutionen för språkstudier en lektor (100 %) inom området samiska studier.

Samiska vid Umeå universitet får ett särskilt stöd från regering och riksdag, vilket finansierar 70 % av ett lektorat. Därutöver tillstår humanistiska fakulteten med medel för att täcka de underskott som utbildningarna i samiska medför. Utan denna subvention hade utbildningar i syd- och lulesamiska varit omöjliga att genomföra, eftersom antalet studenter enligt universitet inte räcker till för att klara finansieringen.

Diagrammen 1-5 nedan visar antalet studenter på de olika kurserna i samiska språk vid Umeå universitet sedan höstterminen 2008. Ingen analys görs av vilka studenterna är (kön, ålder etc) förutom att en majoritet av studenterna i fråga är kvinnor. Under toppåret 2009/10 fanns över 100 studenter registrerade på någon av kurserna i samiska. På Uppsala Universitet erbjuds kurser i nordsamiska. Antalet studenter har ökat från någon enstaka 2008/-09 till ca 25-30 de senaste två åren, se diagram 5. Det finns också ett antal samer från svensk sida som studerar samiska i Norge. Både nord- och sydsamiska har haft stora grupper språkstudenter på Umeå universitet under senare år. Antalet studenter har minskat sedan 2010/11, vilket diagrammen visar.

Nord- och sydsamiska har ungefär lika många studenter. Intresset för kurserna i praktisk umesamiska är stort jämfört med antalet talare. Antalet studenter och kurser i lulesamiska är betydligt lägre än för sydsamiska. Dessa två varieteter har ungefär lika många talare.

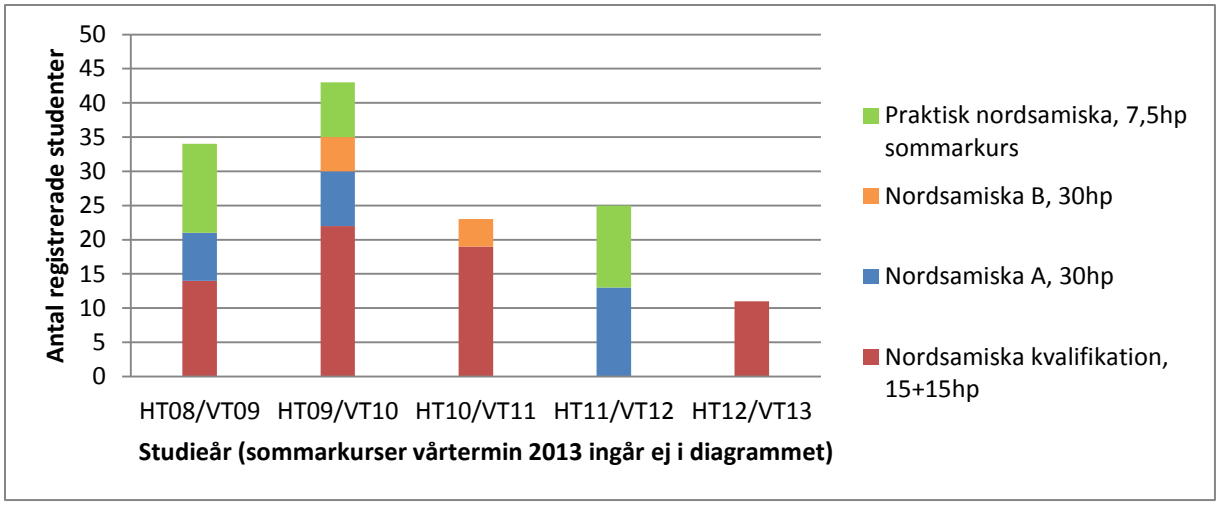

Diagram 1. *Nordsamiska vid Umeå universitet sedan höstterminen 2008. Antalet studenter (förstagångsregistrerade) på grundkurser upp t.o.m. B-nivå. Eventuell sommarkurs 2013 ingår inte.*

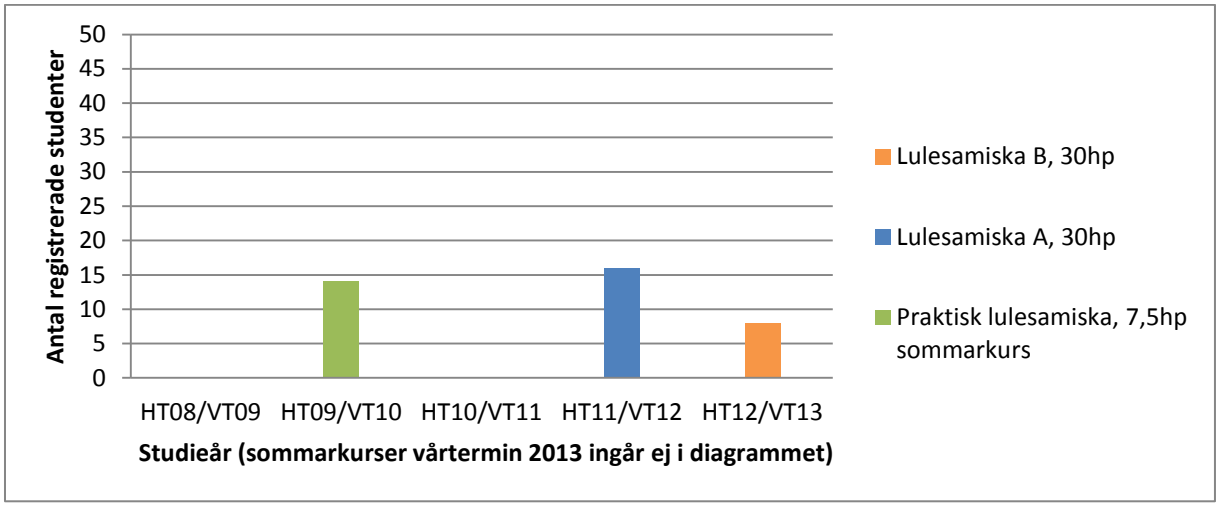

Diagram 2. *Lulesamiska vid Umeå universitet sedan höstterminen 2008. Antalet studenter (förstagångsregistrerade) på grundkurser upp t.o.m. B-nivå. Eventuell sommarkurs 2013 ingår inte.*

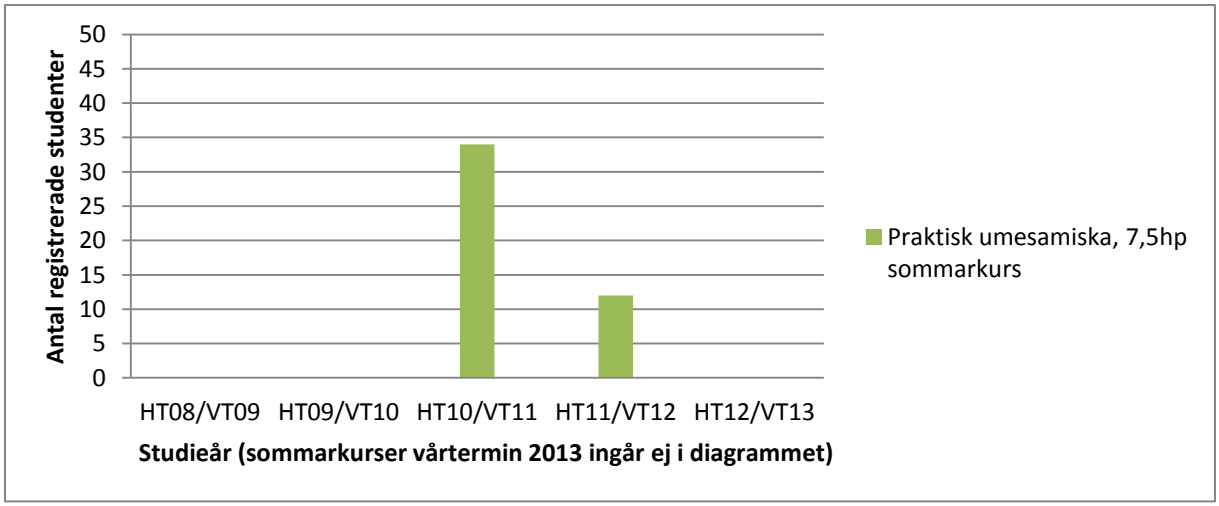

Diagram 3. *Umesamiska vid Umeå universitet sedan höstterminen 2008. Antalet studenter (förstagångsregistrerade) på grundkurser upp t.o.m. B-nivå. Eventuell sommarkurs 2013 ingår inte.*

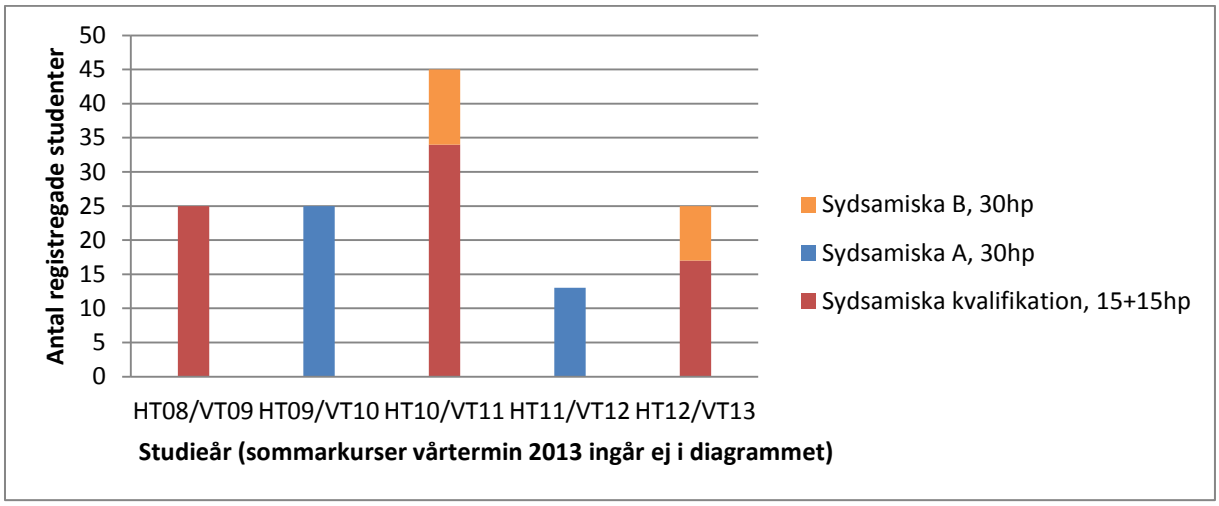

Diagram 4. *Sydsamiska vid Umeå universitet sedan höstterminen 2008. Antalet studenter (förstagångsregistrerade) på grundkurser upp t.o.m. B-nivå. Eventuell sommarkurs 2013 ingår inte.*

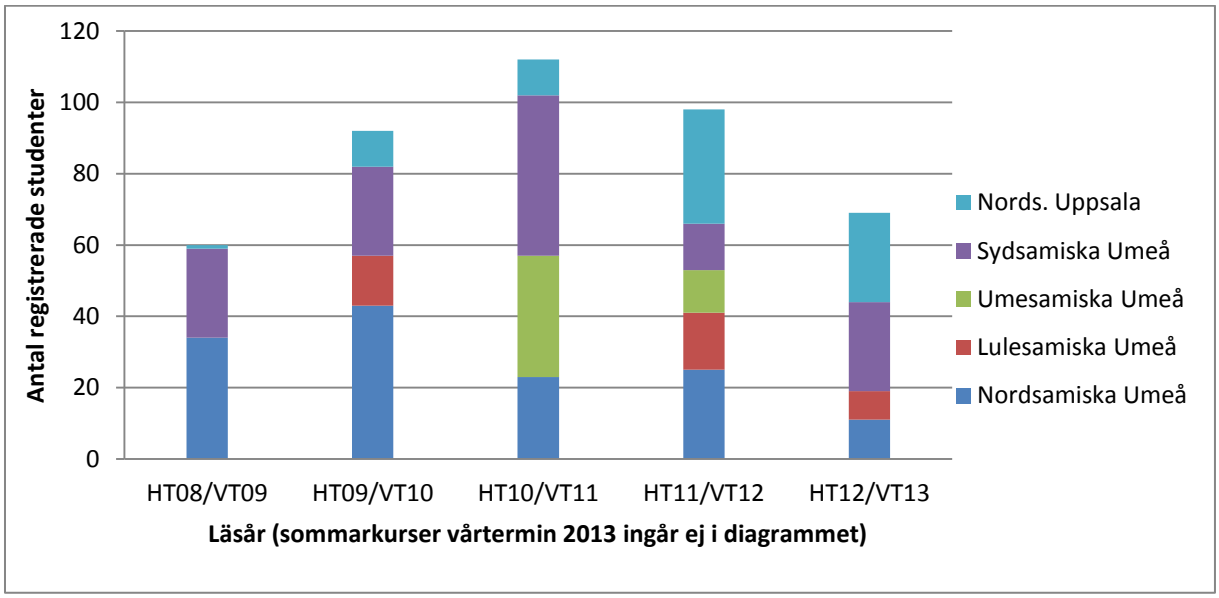

Diagram 5. *Antal universitetsstudenter i samiska 2008-2013. Antalet studenter (förstagångsregistrerade) på grundkurser upp t.o.m. B-nivå. Eventuell sommarkurs 2013 ingår inte.*

Samernas utbildningscentrum

Samernas utbildningscentrum i Jokkmokk är en viktig aktör för språkarbetet. Det är den enda samiska samlade utbildningsinstitution för vuxenutbildning som finns i Sverige. De anordnar redan nu kurser i nord-, lule- och sydsamiska på alltifrån kvarts- till helfart. Skolan ser ett behov av kortkurser i de samiska språken och anser att kortkurser kan vara ett första steg mot vidare studier i samiska.

Skolan har inför detta läsår genomfört en språkutvecklande förstärkning genom att profilera en sydsamisk inriktning för skinn/textilutbildning och begär nu fortsatt finansiering för den insatsen.

Bokenskolans samiska program

På Bokenskolan i Jokkmokk kan man välja mellan två gymnasieprogram med samisk inriktning; Samiska samhällsvetenskapsprogrammet och Yrkesprogrammet samiska näringar. Det är det enda gymnasium i landet med en liknande samisk profilering. Programmen har riksintag och lockar ungdomar från hela landet. Eleverna har möjlighet att läsa 300 poäng samiska under utbildningen (100 p som moderna språk och ytterligare 200 p om samiska väljs som individuellt val).

Antalet elever varierar mycket från år till år. Det finns exempel på elever som blivit samisktalande under studietiden. En av utmaningarna med denna utbildning är att många av ungdomarna har en väldigt lång resväg till utbildningsorten.

Sameskolan – Sameskolstyrelsen

Sameskolstyrelsen är den statliga skolmyndighet som har uppdraget att ansvara för utbildning vid sameskola samt i förskoleklass och fritidshem och integrerad samisk undervisning.

Sameskolstyrelsens verksamhet med sameskolor och tillhörande förskola bedrivs i enlighet med de starka revitaliseringsmodeller som man finner inom andra hotade språkgrupper i världen. Mest givande resultat för språkutveckling finner man i Karesuando där också samiskan är stark i samhället i jämförelse med andra skolorter där majoritetsspråket dominerar utanför skolan. Sameskolorna får ses som ett potentiellt starkt revitaliseringsverktyg men det finns behov av ytterligare utvecklingsinsatser. Antalet elever som inte har samiska som första språk ökar vid alla skolor och många barn har föräldrar (en eller båda) som inte är själva lärt sig samiska under sin uppväxt. Detta innebär stora utmaningar för sameskolorna. Mätverktyg för samisk språkutveckling, diagnostiskt material, bedömningsmaterial, språkbadsmetodik är några av behoven. Den allmänna bristen på samisktalande lärare och pedagoger påverkar även sameskolans möjligheter att rekrytera behörig personal.

I skolämnet samiska finns det kursplaner inom ramen för *samiska som första språk* och *samiska som andra språk.* För skolornas personal inom förvaltningskommunerna har det uppstått otydligheter vilken kursplan som ska följas. Ämnet modersmål och moderna språk har inte indelning i första och andra språk som sameskolans kursplan har. Eleverna på sameskolan får många fler undervisningstimmar i samiska i jämförelse med en kommunal skola.

Under läsåret 2011/12 gick nio elever ut årskurs 9 i grundskolan med betyg i modersmål samiska. Uppdelningen var enligt följande: Nordsamiska 4 (4) elever, Lulesamiska 5 (10) elever, och Sydsamiska 5 (8) elever. I parentes anges antalet elever 2010/11. (Ytterligare tio elever läste samiska 2010/2011 men vilken varietet framgår ej.)

595 elever i grundskolan var berättigade till modersmålsundervisning i samiska läsåret 2011/12. Av dessa fick 300 elever någon form av språkundervisning i samiska. Med ”berättigade” menas de elever vars föräldrar anmält att de önskar modersmålsundervisning. Det kan alltså finnas fler som skulle varit berättigade men som inte anmält sig.

Av de 595 elever som var berättigade till modersmålsundervisning i samiska var uppdelningen:

	Antal elever som önskat modersmålsundervisning i samiska	*Antal elever som fått modersmålsundervisning i samiska*
Nordsamiska	179	116
Lulesamiska	44	10
Sydsamiska	115	79
Samiska[3]	257	95
Totalt	**595**	**300**

Tabell 1 *Modersmålsundervisning i samiska i grundskolan 2011/2012.*

Distans-/fjärrundervisning

Samiskt språkcentrum har ett statligt informationsuppdrag gällande revitalisering och metodik och anlitas som föreläsare. Under föreläsningarna har flera diskussioner uppkommit om samiska i skolan och möjligheterna att tillgodose alla samiska barns rättighet till undervisning på sitt modersmål oavsett bostadsort. Rätt till distansundervisning anses ofta vara en lösning på lärarbristen.

Distansundervisning i samiska på svensk sida sker på dispens. I normalfallet är distansundervisning inte tillåtet i grund- eller gymnasieskolan. I den av Sametinget antagna Utbildningspolitiska handlingsplanen[4] lyder ett mål: "*Alla samiska barn och ungdomar har tillgång till samisk utbildning.*" Där framhåller man vad gäller distansundervisning följande: " *För att också öka tillgängligheten till samiska utbildningsalternativ är en ordentlig satsning på distansundervisning nödvändig. Det innebär satsning på läromedel och teknik speciellt framtaget för distansundervisning samt vidareutbildning av pedagoger.*

Gaske-Nöörjen Saemien skuvle i norska Hattfjelldal har flera samiska lärarresurser från svensk sida som jobbar vid skolan och tillgodoser även svenska skolor med distansundervisning. Lärarna uppger att arbetsvillkoren med bl.a. ökade tjänster och bättre lön är skäl till att jobba i Norge.

Nordsamiska och sydsamiska undervisas via Hattfjelldal till totalt 26 elever från följande kommuner i Sverige: Berg, Storuman, Vilhelmina, Lycksele, Jokkmokk, Östersund och Älvdalen. Barnen undervisas av lärare från Sverige, som jobbar från Sverige via internet, men med anställning i Norge. Samiskt språkcentrum kan konstatera att det råder konkurrens om de samiska pedagogerna. Ansträngd kommunekonomi och små möjligheter att lösa frågan på svensk sida uppges som skäl för att man inte organiserar undervisning likadant i Sverige. I Norge finns lagstadgad rätt till distansundervisning och integrering vid värdskolan.

[3] När enbart "samiska" anges har kommunen i fråga inte rapporterat varieteten.

[4] Sametinget (2012). SAMISK UTBILDNINGSPOLITIK [Handlingsprogram]. Antagen av Sametingets plenum 2012-10-23-26, § 47. Sametinget Giron/Kiruna. http://sametinget.se/51857

Starka modeller för språkinlärning

För att få fram fler funktionellt tvåspråkiga barn krävs en reform av skolsystemet. Lyckad revitalisering av minoritetsspråk har skett i andra länder i Europa och i världen: till exempel revitaliseringen av walesiskan. I Wales är det idag är en större procent bland barnen som kan walesiska än bland föräldrarna. I Wales använder man sig av starka språkmodeller. Idag finns det i andra delar av världen kunskaper om de metoder som fungerar för att få fram tvåspråkiga talare, så kallade starka språkmodeller. Men - som Samiskt språkcentrum konstaterat i tidigare lägesrapporter[5] - idag används uteslutande svaga modeller i skolan i Sverige (undantaget Sameskolan). De starka modellerna karaktäriseras av att både minoritetsspråk och majoritetsspråk är undervisningsspråk, medan de svaga karaktäriseras av att minoritetsspråket endast är ett skolämne. En frustration finns över att barnen oftast bara får en veckotimme samiska, om de överhuvudtaget får läsa samiska. Ett typiskt fenomen som tillhör de svaga modellerna för tvåspråkighet i undervisningen.

Språkbad i skolan

Projekt med språkbad inom skolundervisningen har drivits i varierande omfattning under många år. En permanent ordning kan nu vara möjlig eftersom Sametinget har beslutat att ”*Sametinget i likhet med norsk sida, garanterar en permanent finansiering av språkbadsveckor för samiska skolbarn, på sydsamiska, lulesamiska och nordsamiska, enligt den modell som projektet Gielebiesie tidigare genomfört*”[6]. Än finns det ingen organisation som är villig att på sig ansvaret för att anordna detta. Samiskt språkcentrum planerar tillsammans med Sameskolstyrelsen att öka kunskapen om språkbadsmetodik bland lärare.

Barn – föräldrar

Bland dagens föräldrageneration finns det föräldrar som inte har tillräckliga språkkunskaper för tala språket med sina barn. Därigenom blir barnens möjligheter att bli samiskspråkiga begränsade. Förskolan och skolans roll blir i sådana fall ännu viktigare för samiska språkets bevarande och utveckling.

För familjer och barn med samiska som förstaspråk uppstår ett annat problem när barnen uppnår skolåldern. Samisktalande barn utanför sameskolans område lär sig inte att läsa och skriva på sitt modersmål samiska. Enbart Sameskolan kan erbjuda förstaspråkstalare att lära sig läsa och skriva på samiska. Än idag finns en risk för att förstaspråkstalare är analfabeter i sitt språk efter avslutad grundskola, då det finns brist på läromedel och tiden inte räcker till för att alfabetisera barnen.

---

[5] Samiskt språkcentrum, Sametinget (2012). Lägesrapport. De samiska språken i Sverige 2011. Sametinget Giron/Kiruna. http://sametinget.se/42775 **OCH** Jon Todal föredrag 25 april 2012 Östersund.

[6] Sametinget (2012). SAMISK UTBILDNINGSPOLITIK [Handlingsprogram]. Antagen av Sametingets plenum 2012-10-23-26, § 47. Sametinget Giron/Kiruna. http://sametinget.se/51857

Alfabetisering

För de samer som aldrig lärt sig läsa och skriva på sitt modersmål finns bidrag till korttidsstudier att söka från Sametinget. Under 2012 har 173 ansökningar inkommet vilket motsvarar en minskning på fem procent i jämförelse med 2011. Totalt har 445 tkr betalats ut i bidrag som finansierats med medel från anslaget Åtgärder *för nationella minoriteter, ap 14 Samiskt språkcentrum.*

Språkteknologi

"Samhället digitaliseras och blir mer beroende av mobiltelefoner, datorer och annan teknologi. Inte minst är ungdomarna väldigt digitala i sitt levnadssätt. Är det inte möjligt att använda språket i de digitala medierna så riskerar språket att dö ut", säger Sjur Moshagen, *Divvun (Tromsö Universitet),* när han förklarar språkteknologins betydelse för språklig vitalitet. Viktigast är att föräldrar talar språket med ungdomarna, men därefter är språkteknologin en viktig komponent för att ge människor möjlighet att använda sitt språk genom hela livet, säger Sjur Moshagen. Figur 2 visar ett exempel på en sms-konversation på sydsamiska.

Giellatekno vid Universitetet i Tromsö är i färd med att färdigställa nordsamisk talsyntes vilket innebär att datorn kan läsa samisk text. Något som kan vara till hjälp för till exempel blinda, de som inte kan läsa samiska eller elever som håller på att lära sig samiska. Det finns stora möjligheter både för samiska språkets utveckling och dess bevarande med en samisk talsyntes. Undervisningen i samiska behöver utvecklas, bland annat genom användandet av pedagogisk programvara med talsyntesstöd. Detta kräver långsiktig planering och investering. Idag finns inget samiskt språkteknologiskt centrum i Sverige som kan samarbeta med Norge, inte minst för att bygga upp en bas för framtida forskning om samiska. Detta kommer vara viktigt bland annat för en välfungerande lärarutbildning och undervisning för minoritetsspråk.

Figur 2. *En sms-konversation på sydsamiska. Konversationen handlar om vilka planer de båda som konverserar har inför Samefolkets dag.*

Idag har många samhällen börjat använda ny teknik som hjälpmedel i arbetet med att revitalisera språk. Dokumentation läggs ut på hemsidor och språkappar skapas för att komplettera traditionella metoder. Ny teknik är ett viktigt lärverktyg i revitaliseringen, dels på grund av tillgänglighet och dels för att det är användarvänligt. Till exempel appar för små barn, som själva kan använda dessa.

Samiska läromedel producerade i Sverige

På svensk sida av Sápmi råder stor brist på framställning av läromedel och finansiering för detta finns inte. Ekonomiska resurser är en återkommande orsak till begränsad framställning av läromedel. Samiska modersmålslärare

producerar ofta själva sitt läromedel eller köper in från Norge. Läromedel från Norge skapar ytterligare en tröskel i inlärningen, eftersom språkinlärningen sker via ett främmande språk. Dessutom är norska läromedel anpassade efter norsk läroplan. Det är inte en godtagbar situation att svenska skolbarn måste lära sig samiska via det norska språket. För att även samer på svensk sida ska få sina rättigheter uppfyllda krävs litteratur med målgruppen samer i Sverige.

Samernas utbildningscentrum arbetar med olika läromedelsprojekt för vuxenstudier och gymnasiala studier men har inget direkt uppdrag. De arbetar på eget initiativ eftersom det finns behov i verksamheten . Fast finansiering till läromedelsproduktion är en nödvändighet för att möta det växande intresset för de samiska språken. Samernas utbildningscentrum har i en begäran om högre anslag riktad till Utbildningsdepartementet ställt sig positiva till att ha funktionen samiskt läromedelscentrum för gymnasial och vuxen nivå.

Ungdomar i den språkliga revitaliseringen

Ungdomar som grupp benämns inte i språklagen. Förvaltningskommunerna har inte heller ett särskilt ansvar gentemot dessa. I språklagen (2009:600) anges att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. I minoritetsspråklagen står att barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt *(Lag 2009:724 om nationella minoriteter och minoritetsspråk).*

En person kan göra skillnad! Att det finns förebilder att identifiera sig med är en viktig inspirationskälla för att språket ska användas mer av de unga. Förebilder är viktiga för att både locka och behålla nya målgrupper. Dessa måste finnas på alla nivåer och på olika platser i samhället. Det måste finnas både tjejer och killar som använder sig av språket på offentliga tillställningar, i skolvärlden, i de traditionella näringarna, i media osv. Språkarbete drivs ofta av eldsjälar, personer som med tiden samlat på sig stor erfarenhet och egna nätverk. Dessa finns även bland ungdomar och behöver stöd i sitt fortsatta arbete.

Samiskt språkcentrum har under 2012 arbetat med ungdomar och påbörjat framtagandet av en ungdomsstrategi. En referensgrupp av ungdomar med intresse för revitalisering och språk har tillsatts också. Det huvudsakliga syftet med gruppen är att skapa dialog kring ungas syn på språket samt se över möjligheter för framtida projekt med ett ökat samarbete mellan Språkcentrum, Sáminuorra och Sametingets ungdomsråd.

Ungdomar i förvaltningskommunerna

I de samiska förvaltningskommunerna finns samrådsgrupper med samiska representanter med syfte att påverka kommunernas arbete med frågor som rör samiska intressen. Enligt vad Samiskt språkcentrum erfar ingår endast ett fåtal ungdomar i kommunernas samrådsgrupper.

Varje kommun har haft möjlighet att styra utformningen av sina egna samrådsgrupper, vilket innebär att de finns stora skillnader i organisationen mellan kommunerna. De flesta samrådgrupperna innehåller representanter från sameföreningar, organisationer och samebyar. Eftersom dessa ofta har eldsjälar som jobbat med språk på olika sätt, är det vanligt att dessa representerar

samebyn/sameföreningen. Många minoritetssamordnare säger att de är medvetna om problematiken med få ungdomar, att de ska ta upp frågan med sina samrådsgrupper och att de är intresserade av att hitta lokala lösningar för att göra ungdomar mer delaktiga i kommunens arbete.

De samiska förvaltningskommunerna har ansvar för att skydda och främja språket lokalt och har en möjlighet att skapa språkarenor. Samiskt språkcentrum har under hösten 2012 samtalat med samtliga samiska minoritetssamordnare för att bland annat diskutera möjligheter att skapa lokala mötesplatser som lockar ungdomar. De flesta kommuner har haft något eller ett fåtal arrangemang som riktat sig till ungdomar. Många samordnare upplever att det är svårt att nå unga och få dem att delta på de aktiviteter som kommunen skapar. För att locka ungdomar har några kommuner finansierat olika samiska kulturinslag där teater är den vanligaste, till exempel Samiska teaterns uppsättning *What´s up Sápmi*. Många av förvaltningskommunerna uppger även att de gett bidrag till ungdomar från kommunen för deras deltagande i olika språkbad som anordnats på andra platser, till exempel Sameskolsstyrelsens interreg-projekt *Saemesth Dle!* Några kommuner har anordnat egna språkbad.

Kommunerna har olika förutsättningar att samla ungdomar. Många av de större orterna/ kommunerna lockar ungdomar från andra kommuner under gymnasietiden. Exempel på kommuner som drar till sig ungdomar i gymnasieåldern är Östersund, Lycksele, Umeå, Jokkmokk och Kiruna. Det är flera ungdomar från olika platser i kommunen på veckorna, men man ser ofta svårigheter att få dessa att delta på aktiviteter. En anledning kan vara att de saknar ett lokalt samiskt nätverk och känner större samhörighet med hemorten.

Regioner

Bland svenska myndigheter och institutioner på regional nivå har samiskan och inte minst ungdomarnas delaktighet i revitaliseringen varit än mer undanskymd. Samiskt språkcentrum har deltagit i olika initiativ för att skapa ungdomsträffar i Östersund och i Lycksele. I Östersund har det skett i samarbete med Gaaltije, Östersunds kommun, Filmpool jämtland och Länskulturen. I Lycksele har det under våren 2012 genomförts ett samråd med deltagande från minoritetssamordnare från de flesta kommunerna i Västerbotten, Region Västerbotten lokala politiker, ansvariga för gymnasieskolan samt ett fåtal ungdomar. Vid dessa tillfällen önskade ungdomarna fler lokala träffar och samiska aktiviteter. Under hösten 2012 följde språkcentret upp detta genom en träff i samarbete med Lycksele sameförening. Mötena med ungdomarna visar en stolthet över att det samiska språket finns men att fungerande former för mötesplatser för samiska ungdomar kan vara svåra att hitta.

Språkcentrum kommer under nästkommande år att arbeta med att medvetandegöra regioner och landsting och få dessa att ta ett större ansvar.

De samiska språken i Sverige

Sametinget i Sverige har påbörjat ett gemensamt samarbetsprojekt (SÁFÁ) tillsammans med Norges och Finlands sameting. Ett Nordiskt samiskt forsknings- och resurscenter har inrättats benämnd *Giellagáldu* (Samisk språkkälla). Sametinget i Sverige har rekryterat ytterligare personal med språkkompetens i lule- och sydsamiska. Den nordsamiska språkkonsulenttjänsten ingår i projektet. Det nordiska språkcentret har till uppgift att i samarbete med sametingen omorganisera det samnordiska språksamarbetet och stärka och utveckla det samiska språket på så sätt att de individuella behoven, utmaningarna och resurserna hos varje språkgrupp beaktas, samt att uppliva och trygga framtiden för det samiska språket. Centrets övriga uppgifter utgörs av bl.a. språkvård, främjande av språken, terminologiarbete, standardisering av språket och information.

Ovärderliga kunskaper hos den äldre generationen

Hos vår äldre generation finns modersmålstalare som besitter en ovärderlig kunskap vad gäller språket. Dessa personer utgör en enorm resurs. I de flesta fall brådskar det för att kunna förvalta deras kunskap till nästa generation. Med Samiskt språkcentrums pilotprojekt mentorprogrammet *Bïhkedäjja*[7] provade vi ut en metod att överföra det muntliga språket från den äldre generationen till den yngre. Projektet avslutades i juni 2012 och en utvärdering av projektet pågår. En rapport kommer under 2013. Högskolan i Nord-Tröndelag i Norge har inspirerats av Samiskt språkcentrum och påbörjar i januari 2013 ett liknande projekt. Den äldre generationen samer i Sverige har en heterogen språkbakgrund. Vissa har behållit sitt språk genom hela livet och överfört det till sina barn. Andra har behållit sitt språk aktivt i vissa domäner men inte valt att överföra det till sina barn. Andra har slutat tala samiska som redan som barn och därmed inte utvecklat sitt språk. I Sverige tillhör t.ex. den övervägande delen av de sydsamiska modersmålstalare den äldre generationen. Vad som är gemensamt för de flesta är att det samiska språket har varit stigmatiserat.

Det har under kort tid skett en stor förändring i många av de äldres liv. Från att språket varit stigmatiserat till att det idag är skyltat på samiska i förvaltningskommunerna. Det behövs stor satsning på dokumentation och skapande av mötesplatser för att inte modersmålstalarnas unika kunskap ska gå om intet och för att yngre ska kunna ta del av språket.

Språkspärr - Jag tar tillbaka mitt språk

Bland både äldre och yngre samer finns passiva talare, både förstaspråks- och andraspråkstalare, som på grund av en så kallad språkspärr[8] inte aktivt talar språket. Samiskt språkcentrum har tillsammans med Jane Juuso på Isak Saba-centret i Norge, vidareutvecklat en KBT-metod (kognitiv beteendeteori) för att hjälpa människor att häva språkspärren. Projektrapporten finns som bilaga till föreliggande lägesrapport (Bilaga 1).

Samiskt språkcentrum gör följande reflektioner efter genomfört projekt:

---

[7] Samiskt språkcentrum, Sametinget (2012*). Lägesrapport. De samiska språken i Sverige 2011.* Sametinget Giron/Kiruna. http://sametinget.se/42775

[8] Ett fenomen som innebär att man trots kunskaper i samiska inte vågar använda språket.

- Svårt att nå ut med information. Det sydsamiska samhället har behov av egna informationskanaler.
- Språkanvändningsdomänerna existerar inte i alla områden och avsaknad av samtalspartners i naturliga och vardagliga samtalssituationer gör att processen från ett passivt till ett aktivt samiskt språk går *långsamt*.
- Deltagarna upplevde individuella hemläxor under kursperioden som positiva. Hemläxorna gav en extra sporre till insats och utmanade dem att röra sig utanför sin egen samiskspråkliga komfortzon. Det hjälpte dem att utmana hjärnspöken och reella händelser som bidragit till språkspärrens existens.
- Tystnadsplikten gav god trygghetskänsla i gruppen och är en förutsättning för att deltagarna ska kunna tala om delvis mycket känsliga och personliga saker.
- Kognitiv beteendeteori är i sin natur korttidsriktad. Samtidigt är språkspärr och arbetet runt den en långtidsriktad process.
- Den formella språkundervisningen i skolan blev ett tema under kursen. Här kan en del av orsaken till språkspärren identifieras. Det saknas en utbildning i språket och en synliggöring av det samiska språket och den samiska kulturen i skolan.
- Kursdeltagarna har funnit verktyg som de kan bearbeta språkspärren med och så småningom övervinna den helt. De flesta hävdar med bestämdhet att de talar mera samiska nu än tidigare. De har också fått ett mer medvetet förhållande till sitt språkval. De uppsöker situationer där de får möjlighet att kommunicera på sydsamiska. De väljer att påbörja en kommunikationssituation på samiska och tenderar till att sträcka sig längre innan de gör ett eventuellt språkbyte. De vågar tala samiska med fler personer och har utökat sitt samiska språknätverk. Merparten av deltagarna säger att de har uppnådd en större medvetenhet om möjligheterna för att tala samiska och griper tillfället för samisk interaktion när den ges. De säger att de är på väg att övergå från passiva språkbrukare till aktiva sydsamiska talare.
- Kognitiv beteendeteori verkar vara en verkningsfull arbetsmetod för att bryta mönster som deltagarna haft runt sina språkval. Kursdeltagarna har fått en ökad insikt och ett verktyg att använda när de ställs inför nya utmaningar i arbetet med att eliminera språkspärren.
- Många av deltagarna på metodutvecklingsprojektet var anställda inom förvaltnings-kommunerna. De har blivit viktiga språkresurser inom den samiska verksamheten i respektive kommun. Projektet har medfört att förvaltningskommunen har språkresurser att tillgå för att genomföra minoritetsreformen.

Framtida åtgärder:

- Projektets resultat är så goda att Samiskt språkcentrum anser det viktigt att göra metoden känd och tillgänglig på svenska, för att fler passiva talare av samiska ska kunna bli aktiva talare. Projektrapporten ska publiceras och en metodhandbok ska ges ut på svenska.
- Handledarutbildning bör diskuteras med lämplig institution, då behovet för flera handledare är stort.
- Språkfadder ska vara obligatoriskt vid kursen. De som fann en språkfadder var mycket nöjda och tyckte att de blev hjälpta på ett positivt vis.
- Två språkresurser som går in i kursen under de praktiska aktiviteterna föreslås. Då har de möjligheten att föra ett samtal sinsemellan och vara språkliga förebilder för gruppen.

Samiskt språkcentrum är mycket nöjd med resultaten och tar med sig dessa erfarenheter för framtida planerade åtgärder.

Språket utanför det traditionellt samiska området

Även samer utanför det traditionella området har via grundskyddet rätt till sitt språk. Samiskt språkcentrum har som uppdrag att nå alla samer och med hjälp av kunskapslådan *Jågloe* tillgodoses förskolor även utanför det traditionella området.

Med hjälp av ny teknik kan en samisk elev i Stockholm trots avsaknad av modersmålslärare i närområdet få läsa samiska via distansundervisning. En satsning på distansundervisning och anpassad pedagogik på lärarutbildningar vore välkommet, om samiska barn över hela Sverige ska få möjligheten att lära sig sitt språk.

Radiosändningar på samiska 2012

I tabell 1 redovisas den totala mängden sändningar i public service kanaler i Sverige 2012. Programkategorierna i denna tabell är gemensamma för de tre programbolagen för att visa en samlad bild av Public service-utbudet på samiska. I texten för respektive språk nedan redovisas enbart SRs sändningar.

		Samiska i FM	Samiska på webben	Summa Samiska sändningar
Nyheter	Totalt antal timmar	259	2 117	2 376
	Varav förstasändning	*239*	*843*	*1 082*
Drama/kultur, underhållning och musik	Totalt antal timmar	371	12 013	12 384
	Varav förstasändning	*347*	*5 692*	*6 039*
Samhälle/utbildning (inkl. service)	Totalt antal timmar	255	1 427	1 682
	Varav förstasändning	*242*	*492*	*734*
Sport	Totalt antal timmar	9	15	24
	Varav förstasändning	*8*	*0*	*8*
Barn och unga	Totalt antal timmar	64	3 613	3 677
	Varav förstasändning	*57*	*1 756*	*1 813*
Summa	Totalt antal timmar	958	19 184	20 142
	Varav förstasändning	*893*	*8 784*	*9 677*

Tabell 1. Radiosändningar på samiska i public service kanaler i Sverige 2012. Siffrorna i denna tabell är hämtade ur Sveriges Radios public service-redovisning 2012 . I totalt antal timmar ingår dels repriser, dels parallellsändningar på samtliga distributionsplattformar – FM, webb och mobil. Av FM-sändningarna är ca 28 procent rikssänt och resten lokalt.

Nordsamiska

Den nordsamiska språksituationen skiljer sig från de andra samiska språken i Sverige. Nordsamiskan är det största samiska språket i Sverige med flest talare, men enligt UNESCOs bedömning är även det språket hotat. Samiskt språkcentrum instämmer i bedömningen och anser det nödvändigt att jobba med revitaliserande åtgärder även inom nordsamiska. Idag är det sämst ställt både vad gäller online-ordböcker och traditionella ordböcker mellan språken svenska och nordsamiska.

Majoriteten av text på nordsamiska utges i Norge, även av författare från svenska Sápmi. Det finns inget finansieringssystem för samiskspråkiga utgivningar i Sverige, vilket medför att det finns få bokförlag som aktivt jobbar med samiskspråkiga utgivningar. Sverige är därför beroende av den nordsamiska litterära produktionen i Norge. Under 2012 gavs det ut fyra böcker på nordsamiska i Sverige[i]. En barnbok, en fackbok, en ljudbok och en skönlitterär bok (se litteraturlista nedan). Mikael Svonnis ordbok[9] har varit slutsåld sen 1999. En ny och omarbetad upplaga av nordsamisk- svensk ordbok har blivit beviljat projektbidrag från Sametingets kulturråd och ges ut i början av 2013 på ett norskt förlag.

Majoriteten av det mediala innehållet på samiska produceras på nordsamiska, i synnerhet vad gäller medier definierade som samiska medier. SR sände program på nordsamiska i radion 507 timmar (151 timmar och 40 minuter i P2 riks, samt 355 timmar och 20 minuter i P2 regionalt). Dessutom sändes 4449 timmar på nordsamiska i webbkanalen vilket är cirka 71 % av sändningarna på samiska.

Tidningarna Samefolket och Nuorat har texter på nordsamiska i varje nummer.

Lulesamiska

Lulesamiskan är enligt UNESCOs expertgrupp för hotade språk mycket starkt hotad. Det finns inga indikationer på att språksituationen har vänt för lulesamiskan, något som antalet ansökningar för revitaliseringsprojekt till Sametinget och SOFI visar.

Det pågår ett samarbetsprojekt mellan *Ájtte* på svensk sida och *Arran* på norsk sida där målet är att intervjua både unga och gamla om deras tankar kring det samiska språket. *Ájtte* intervjuar inom Jokkmokksområdet och *Arran* gör intervjuer i Tysfjordområdet.

NuorajTV[10] är lulesamisk nät-TV för och av lulesamisk ungdom i Norge som arbetar för att informera, engagera och underhålla ungdom i det lulesamiska området. Inslagen läggs upp på *NuorajTV*s hemsida. Målsättningen med projektet är att skapa en informell ungdomsarena på lulesamiska, och projektet är lyckat. Under en språkinspirationsdag med Bokenskolan bjöd Samiskt språkcentrum in *NuorajTV* vilket ledde till att nätverk skapades och planer på att överföra *NuorajTV* även till svensk sida finns.

---

[9] Svonni M. (1999). *Sámi-ruota, ruota-sámi sátnegirji : Samisk-svensk, svensk-samisk ordbok*. Sámi girjjit. Jokkmokk.
[10] http://nuorajtv.no/

Under den lulesamiska språkkonferensen i Jokkmokk i februari 2012 bildades en språknätverksgrupp med lulesamiska representanter från Norge och Sverige. Språknätverksgruppen har som syfte att etablera fördjupad kontakt samt finna gemensamma samarbetsprojekt. Under konferensen lanserades också en lulesamisk – norsk ordbok som finansierades av Sametinget i Norge.

Sameradion har vid två tillfällen i veckan morgonsändningar á 10 min på lulesamiska och utöver detta finns ett webbprogram som innefattar 10 program med personliga minnen berättade av tre lulesamisktalande personer. Inga barnprogram vare sig i radio eller TV sänds på lulesamiska. Per år sände SR 2012 i radion 21 timmar och 40 minuter (allt i P2 regionalt) på lulesamiska samt i webbkanalen så sänds cirka cirka 193 timmar vilket är 3 % av webbsändningarna på samiska.

Tidningarna Samefolket och Nuorat har begränsat med texter på lulesamiska. UR är däremot en betydande producent vad gäller pedagogiskt material på lulesamiska. Under 2012 gavs det ut en bok på lulesamiska[ii] och en lulesamisk verbhandbok är under utarbetande samt en revidering av en lulesamisk – svensk ordbok.

I dagsläget råder stor brist på litteratur för högre studier, där lulesamisk grammatik och minigrammatik är några exempel på materiel som efterfrågas. En ytterligare problematik förutom ekonomiska resurser, är att det enbart finns ett fåtal personer som både kan språket och har akademisk kunskap och erfarenhet av att arbeta med akademisk litteratur.

I Norge har en bachelorutbildning inom lulesamiska startat, men ingen student från Sverige deltar.

Pite- och umesamiska

Situationen för det pitesamiska språket är mycket starkt hotad. Det pågår en viss dokumentationsprocess av det pitesamiska språket. En vetenskaplig dokumentation är utförd av lingvist från Humboltuniversitet, Tyskland. Arjeplogs sameförening har jobbat med insamling och dokumentation av pitesamiska ord. Språket har ingen godkänd egen ortografi.

Revitaliseringen av umesamiskan sker idag främst ideellt. Att det är många som söker medel till umesamiska revitaliseringsprojekt ser man tydligt på de ansökningar som kommit in till SOFI. Föreningen *Álggugåhtie* startade 2009 med syftet att utveckla umesamiskan. Under året 2012 genomfördes en 7,5 poängs kurs i Praktisk umesamiska vid Umeå universitet med 11 deltagare. Under sommarens urfolksfestival *Riddu Riđđu* som arrangeras i Manndalen i Norge blev den unga umesamisktalande Katarina Barruk årets unga artist och gjorde stor succé med sitt framträdande på umesamiska. Ett antal språkbad har också genomförts både i Ammarnäs och i Lycksele som varit uppskattade.

Pite- och umesamiska förekommer endast marginellt i media.

Sydsamiska

Mycket har hänt på sydsamiskt område sedan den nya minoritetsspråklagen trädde i kraft 2010. Samiska språket har blivit synligare i förvaltningskommunerna med bland annat skyltning på samiska och Samiskt språkcentrum tycker sig ana ett ökat användande av sydsamiska språket. Det är fortfarande stort intresse att läsa sydsamiska vid Umeå universitet. Högskolan i Nord-Tröndelag har varit i kontakt med Samiskt språkcentrum angående mentorprogrammet och de kommer att starta ett eget mentorprogram under 2013.

Vid Umeå universitet finns en doktorand i lingvistik som kommer att forska på sydsamiska. Det är av stor betydelse med ökad forskning kring de samiska språken.

Upplagan av svensk- sydsamisk ordbok[11] utgiven av Sametinget är i dagsläget helt slutsåld. Även den sydsamiska verbhandboken[12] är slutsåld. Att dessa båda böcker (som även ingår som studielitteratur på sydsamiska kurser) är slutsålda visar på att det finns ett stort behov av svenskproducerade samiska böcker. Under 2012 så har det utgivits en ny sydsamisk grammatikbok på norsk sida. Det är väldigt positivt men återigen så tvingas samer i Sverige att ta omvägen via norska språket för att tillägna sig läromedel.

Det har under 2012 arrangerats några språkbad inom förvaltningskommunerna. Samiskt språkcentrum ser det som väldigt positivt eftersom en lyckad revitalisering är beroende av att språket används lokalt av människorna i deras vardag.

Det sydsamiska kulturcentret *Gaaltije* har flera gånger fått bidrag från SOFI för att arrangera större språkrevitaliserande projekt. *Gaaltije* är en viktig aktör som når samer i det sydsamiska språkområdet och är redan en etablerad mötesplats för samer i Jämtland, Härjedalen och Dalarna.

Det finns sydsamisk text i *Samefolket* och *Nuorat* samt i den sydsamiska kyrkotidningen *Daerpies Dierie*. SR sände sydsamiska under 2012 i 53 timmar och 20 minuter (17 timmar och 20 minuter i P2 regionalt samt 26 timmar i P4 Jämtland) samt i webbkanalen sändes 381 timmar på sydsamiska vilket är cirka 6,1 % av webbsändningarna på samiska. Många av sändningarna innehåller dock en inte oväsentlig andel tal på svenska och norska.

Det har under 2012 inte utgivits en enda bok på sydsamiska i Sverige.

Under hösten 2012 gjorde tidningen *Nuorat* ett nummer helt på samiska, alla varieteter, tillsammans med gymnasieelever i Kiruna, Gällivare och Jokkmokk. Numret var ett eget projekt som finansierades med medel från SOFI. Det är ett utmärkt initiativ och ett gott exempel på hur man kan jobba.

[11] Israelsson P. M. & S. Nejne (2008) Svensk-sydsamisk/Sydsamisk-svensk ordbok och ortnamn. Andra upplagan. Sametingeti Sverige.
[12] Wilson K., B Lundqvist, M Fränden (2009). Verbh - En sydsamisk verbhandbok. Liber. Luleå.

Avslutande kommentarer

Rättigheten att använda sitt språk är positivt och medför att statusen höjs – samiskan blir lika värdefull som svenskan. För att nå Sametingets målsättning att ha levande samiska språk i Sápmi och Sverige, krävs emellertid extraordinära insatser.

Idag arrangeras revitaliserande aktiviteter i hela Sápmi vilket är positivt. Samiskt språkcentrum har under året samlat in material som visar att samiskt revitaliseringsarbete i hög grad bygger på stort engagemang och stark vilja att återta språken hos den samiska befolkningen. Projektbidrag från Sametingets kulturnämnd och *Institutet för språk och folkminnen* (SOFI) för revitalisering av de nationella minoritetsspråken är ett viktigt stöd för att stärka användningen och återtagandet av de samiska språken. Ansökningarna visar vilken roll de samiska institutionerna har i revitaliseringsprocessen. Det finns ett engagemang för språken samt stor initiativrikedom som inte ryms inom institutionernas ordinarie verksamhet och budget. Språkarbetet sker ofta i projektform.

Ett stigmatiserat språk balanserar alltid på gränsen att kastas tillbaka till stigmat. Det är angeläget att resurser finns för en språkprogression med hållbart resultat, inte enbart för punktinsatser. Språkrevitalisering kräver strategier för att en språklig progression ska uppnås. Samiskt språkcentrum har erfarenhet av att många språkarrangemang har goda förutsättningar att inspirera, men för att språkprogression ska uppnås behövs kontinuitet och långsiktighet.

I en debattartikel i Västerbottenskuriren som undertecknats av minoriteternas ungdomsorganisationers ordförande kunde man läsa: *”40 minuters undervisning i sitt modersmål per vecka räddar inga språk. Minoritetsbarnens utbildningssituation har såldes förvärrats de senaste 10 åren, trots att Sveriges ratificering av Europakonventioner var ett löfte om motsatsen.*” (VK 2012-07-06)

Hyltenstam & Stroud (1991)[13] skriver att undervisningstiden i hemspråksundervisningen inom grundskolans ram för samiska troligen är alltför begränsad för att ge någon påtaglig effekt på språkbevarandet för majoriteten av de samiska barnen. Dessutom förekommer stora organisatoriska svårigheter som till exempel att barnen måste lämna den ordinarie undervisningen för att erhålla lektioner i samiska. Utbildningsformerna för samiska barn har inte varit ett instrument för språkbevarande.

Att situationen med att utbildningssystemet inte är det kraftfulla verktyg för revitalisering och språkutveckling som behövs, får ses som ett nationellt ansvar. Samiskt språkcentrums erfarenheter av samtal med ungdomar samt debattartikeln från ungdomsorganisationerna tyder på att det inte skett några stora förändringar i hur utbildningen fungerar sedan 1991. För många sker språkinlärningen i klassrummet (och inte hemma/ i vardagen) där tiden inte är tillräcklig för att uppnå funktionell tvåspråkighet. Att utbildningssystemet inte klarar att möta behovet av samisktalande lärare och pedagoger skapar en ond cirkel. Det blir då svårt att producera nya förstaspråkstalare. Till detta kan man lägga bristen på nya läromedel och lärverktyg. Skolsystemet behöver förändras. Det bästa sättet att få fram nya förstaspråkstalare är genom metoder med fullständigt språkbad (*full immersion*).

[13] Hyltenstam K., C. Stroud (1991). *Språkbyte och språkbevarande, om samiskan och andra minoritetsspråk*. Studentlitteratur AB.

En jämförelsevis stor andel av den samiska befolkningen studerar samiska på universitet. En förklaring till detta kan vara att undervisningen i grundskolan och gymnasiet varit bristfällig och att det därför finns ett behov hos många att tillgodogöra sig grunderna i språket i vuxen ålder. Samernas Utbildningscentrums grundkurser och Sametingets alfabetiseringsinsatser är också populära. Det är naturligtvis bra att även universiteten erbjuder kurser som ger studenterna gymnasiekompetens och det kommer antagligen fortsättningsvis att finnas behov av dessa kurser. En förhoppning är dock att eleverna i grund- och gymnasieskolan i framtiden erhåller en bra utbildning i samiska. Den kommande lärarutbildningen är ett steg i rätt riktning. Antalet studenter vid universitetens kurser i samiska har dock minskat de senaste åren. Samiskt språkcentrum ser med oro på den utvecklingen. Det är ju bland språkstudenterna morgondagens kvalificerade språkarbetare finns.

För tillfället finns ingen kontinuerlig språkbadsverksamhet i skolan i Sverige utan detta sker lokalt i de olika förvaltningskommunerna. Ett flertal barn reser regelbundet till Hattfjelldal i Norge för att delta vid språkinternat för att få utveckla sitt språk. Det är positivt att eleverna ges den möjligheten, men motsvarande verksamhet och kompetens måste också säkerställas i Sverige. Det är genomgående något som dyker upp att samer från Sverige väljer att resa till Norge för att möjligheterna är större där för att utveckla sitt språk. Mentorprogrammets erfarenheter visar också att det finns stora geografiska områden på svensk sida där det knappt finns någon förstaspråkstalare under 70 år. Utbildning bör vara ett prioriterat område om språkbytesprocessen ska kunna vändas också i sådana områden.

Teknologin med språkappar är ett verktyg som dagens ungdomar behärskar. Språkcentrum har som avsikt att även vidareutveckla det inom samiskan och då främst utifrån de material som Sametinget idag förfogar över. Samiskt språkcentrums ungdomsarbete visar att unga samer är hoppfulla och känner stolthet över sitt samiska arv och uttrycker en stark önskan om att språket ska leva vidare även till nästa generation. Unga samer är en viktig kraft i revitaliseringen av samiskan!

Lägesrapporten visar att det finns en stark motivation för att fortsätta arbetet med revitalisering av de samiska språken och att öka språkens synlighet i det samiska samhället såväl som i majoritetssamhället.

[i] Böcker på samiska utgivna i Sverige 2012, ***Nordsamiska:***

Johansson, George, Mulle Mek ráhkada vuojána / George Johansson, Jens Ahlbom ; [jorgalan: John E. Utsi]. - Stockholm : Podium, 2012 .. - [36] s. : ill. ; 978-91-89196-54-4 (inb.). Originalets titel: Mulle Meck bygger en bil. - Första nordsamiska upplaga 2012. Målgrupp: Barn. Språk: Nordsamiska. Ämne kontrollerat: Bygga bilar barn- och ungdomslitteratur. Genre/Form: Bilderböcker .

Kuoljok, Kajsa, Samiska växter i Laponia = Sáme sjatto Laponian = Sámi sattut Laponias / av Kajsa Kuoljok ; översättning: Ann Christin Kuoljok Skoglund (lulesamiska) och Mílíana Baer (nordsamiska) Sáme sjatto Laponian . - Luleå : Ájtte, svenskt fjäll- och samemuseum, 2012 .. - 55 s. : ill. ; 21 cm .. - Småskrifter från Ájtte, ISSN 1100-360X ; 8 .. - 978-91-87636-21-9 (korr.). - Parallelltext på svenska, lulesamiska och nordsamiska .

Máidnasat sámis [Ljudupptagning] : J.K. Qvigstad cohkken máidnasat jagiin 1880-1901 / muitaleaddjit: Jenni Laiti, Per Ludvig Boine, Ristiinna Utsi-Boine, Marry Mikalsen, Halvdan Nielsen, Issát Sámmol Heatta, John E Utsi ja Gunvor Guttorm . - Jokkmokk : Sámi Kompania, cop. 2012 .. - 5 CD (9 tim.) . Nordsamisk text. - 978-91-978810-3-6.

Strindberg, August, Niehkocájálmas / August Strindberg ; översättare: Mikael Svonni. – Stockholm : Podim, 2012. – 156 s. - ISBN 978-91-89196-56-8. Originalets titel: Ett drömspel

[ii] Böcker på samiska utgivna i Sverige 2012, ***Lulesamisk:a***

Kuoljok, Kajsa, Samiska växter i Laponia = Sáme sjatto Laponian = Sámi sattut Laponias / av Kajsa Kuoljok ; översättning: Ann Christin Kuoljok Skoglund (lulesamiska) och Mílíana Baer (nordsamiska) Sáme sjatto Laponian . - Luleå : Ájtte, svenskt fjäll- och samemuseum, 2012 .. - 55 s. : ill. ; 21 cm .. - Småskrifter från Ájtte, ISSN 1100-360X ; 8 .. - 978-91-87636-21-9 (korr.). - Parallelltext på svenska, lulesamiska och nordsamiska.